

3. Фромм Еріх. Втеча від свободи. URL: <https://www.yakaboo.ua/vtecha-vid-svobodi.html>.

4. Фукуяма Френсіс. Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution (2002). – Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции (2004). URL: <http://www.franciskukuyama.com.php>.

5. Харарі Юваль Ной. Майбутнє світу. URL: <https://nv.ua/opinion/recommends/budushchee-mira-yuval-№y-harari-otom-chto-zhdet-chelovechestvo-v-21-veke-50066647.html>.

Костицький Михайло Васильович,
професор кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор, академік НАПрН України,
член-кореспондент НАПН України

ВИТОКИ ЕТИЧНОСТІ ПРАВА

1. Соціум виробив для саморегуляції низку взаємопов'язаних соціальних норм: тотемічних, релігійних, етичних, правових, звичаєвих та інших. Всі вони є різновидами правил поведінки людини і виростають з біологічних правил і норм, а ті, в свою чергу, пов'язані з біологічними законами, та досліджуються етологією, зоопсихологією, психофізіологією. Ніхто з сучасних вчених не заперечує дуалізм людини: вона є і біологічною, і соціальною сутністю. І біологічне з соціальним перебувають у діалектичному зв'язку, містком між якими є психологічне.

Однак вести мову про біологічне в людині, тим більше про біологічні витоки соціальних норм, зокрема, правових, значить викликати вогонь критики колег по цеху. Показовою є критика в радянські часи професора Й.Ноя, який на конференції в Кишиневі сказав, що при вивченні причин злочинності слід враховувати біологічні фактори. В матеріалах конференції вийшли тези доповіді професора обсягом 2–3 сторінки. Науковці, керовані ідеологічними спонуканнями, витратили декалітри чорнил та сотні кілограм паперу на критику цього висловлювання. А критична монографія авторства двох академіків і одного генерала вийшла обсягом близько 300 сторінок аж два рази.

В українській науці – на противагу критикам врахування біологічних факторів в юриспруденції – вже на протязі тривалого часу розвивається натуралістична теорія, запропонована академіком Олександром Костенком, та наша гіпотеза про натурфілософські основи права.

У рамках цієї невеликої роботи неможливо докладно описати біологічні витоки етики та права. І незалежно від поглядів еволюціоністів або креаціоністів. Але ж чи можна заперечити співпрацю, взаємодопомогу, дружбу, альтруїзм, навіть самопожертву в біологічному світі, попри те, що ці моменти виступають основою етики в людському суспільстві?

2. Виходячи із закону Коммонера про зв'язок всього з усім можна стверджувати про те, що всі соціальні норми взаємопов'язані між собою та виростають з одного кореня – природи.

Можна дискутувати про те, які соціальні норми та в які історичні періоди виникли, чи про те, які з них у певний час домінували. Особливим у цьому ключі є зв'язок етичних і правових норм, правил, приписів. Філософи, зазвичай, ставлять етичні норми попереду (в хронологічному порядку) і вище (в ієрархії) від правових.

Юристи ж відмежовуються від етики та етичних норм, абсолютизуючи правові норми. Правда, все частіше в останній час серед юристів-науковців лунають голоси про етичність права, закону, конституційних норм тощо. Однак позитивізм і нормативізм, який нам дістався в спадок від попередніх епох, «в'ївся» в нашу професійну свідомість досить глибоко. Останні політичні події з втягуванням широкого загалу в дискусію (явно непрофесійну) щодо статусу і функцій Конституційного Суду України є тому підтвердженням.

3. Ми виходимо з того, що етичні й правові норми перебувають в універсалістському, цілісному й системному зв'язках. Спроби практикувати етику, відірвану від права, чи право від етики є нонсенсом не лише в теорії, але й на практиці.

На жаль, більшість соціуму, та й професійні філософи, психологи, соціологи не бачать різниці між правом і законом, не знаючи, що джерелами права поряд із законами є судові прецеденти (рішення КСУ, ВС, ЄСПЛ), правові доктрини, норми міжнародного права та етики, традиції, звичаї тощо. Як видно з переліку, ці джерела права здебільшого пов'язані з діяльністю юристів. Етичні ж норми творяться не певною корпорацією (філософами, спеціалістами з етики), а цілим соціумом, нацією, етнічною чи професійною групою, громадою, певною стратою.

Якщо до творення етичних норм загал та певні його групи мають безпосереднє відношення, то до творення правових норм, швидше, опосередковане (крім референдумів і плебісцитів). Тим не менш, між нормами етики і права існує діалектичний зв'язок, і одне без іншого існувати не може. Таке твердження породжує наступну думку: право в цілому й окремі його джерела мають бути етичними. Неетичні джерела і неетичне право є неправо.